

Ομήρου Ιλιάδα, Ραψωδία Α στ. 102-188
Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΝΙΚΙΑΣ ΑΧΙΛΛΕΑ - ΑΓΑΜΕΜΝΟΝΑ

Βασικά θέματα:

- Η αντίδραση του Αγαμέμνονα στην ανάδειξη της αιτίας του κακού από τον μάντη Κάλχα.
- Η σύγκρουση-φιλονικία Αχιλλέα και Αγαμέμνονα

Τόπος: Το στρατόπεδο των Αχαιών στην Τροία. / **Χρόνος:** 10η ημέρα / **Κύρια πρόσωπα:** Αχιλλέας και Αγαμέμνονας / **Βουβά πρόσωπα:** ο στρατός των Αχαιών.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

Α) Ο πρώτος λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 107-121)

Ο Κάλχας είναι για τον Αγαμέμνονα μάντης κακών. Ο αρχιστράτηγος προβάλλει την αξία της Χρυσίδας, περιγράφοντάς την ως ιδανική γυναίκα, καλής καταγωγής, όμορφη, έξυπνη και χρυσοχέρα. Δεν διστάζει να την συγκρίνει με την γυναίκα του, την Κλυταιμνήστρα, και να δηλώσει ότι την προτιμά. Με αυτό τον τρόπο δικαιολογεί τη συμπεριφορά και τονίζει το μέγεθος της θυσίας του. Τελικά υποχωρεί (στ.117-118) στη βούληση των θεών, απέναντι όμως στο στράτευμα ορθώνει το ανάστημά του και ζητάει να του ετοιμάσουν άλλο δώρο.

Β) Ο απαντητικός λόγος του Αχιλλέα (στ. 122-130)

Μιλάει ήρεμα και με επιχειρήματα. Το ύφος του δεν είναι εριστικό, αν και βρισκόμαστε στην αρχή ενός αγώνα λόγων. Το α' πληθυντικό πρόσωπο (στ.130) δείχνει το ομαδικό του πνεύμα.

Γ) Ο δεύτερος λόγος του Αγαμέμνονα (στ. 131-148)

Ο Αγαμέμνων οδηγεί την αντιπαράθεση σε προσωπικό επίπεδο και απειλεί ότι θα πάρει το δώρο του Αχιλλέα (=Βρισηίδα) ή του Αίαντα ή του Οδυσσέα. Έπειτα δίνει οδηγίες για την επιστροφή της Χρυσίδας.

Δ) Ο δεύτερος λόγος του Αχιλλέα (στ. 150-172)

Ο Αχιλλέας συγκράτησε μόνο την απειλή που στράφηκε εναντίον του (στ. 162-163) και το ύφος του Αγαμέμνονα. Έτσι, οι ύβρεις εναντίον του Αγαμέμνονα διαδέχονται η μια την άλλη: *πανουργότατε, μ' αναΐδεια ενδυμένε* (στ.150), *αναΐσχυντε* (στ.159, δηλ. ξεδιάντροπε), *σκυλοπρόσωπε* (στ. 161).

Το δώρο του τού είναι πολύ αγαπητό (στ. 168-169)· η αχαριστία του Αγαμέμνονα και απειλή ότι θα του το πάρει, τον κάνουν να ξεχειλίζει από θυμό.

Ο Αχιλλέας υπενθυμίζει τον λόγο συμμετοχής των Αχαιών στον Τρωικό πόλεμο (να εκδικηθούν για την αρπαγή της Ωραίας Ελένης και να την επιστρέψουν στον Μενέλαο). Απειλεί ότι θα αποχωρήσει από τον πόλεμο και θα επιστρέψει στην πατρίδα του.

Ε) Ο τρίτος λόγος του Αγαμέμνονα – Προσωπική απάντηση στον Αχιλλέα

Αρνείται την ευθύνη της σύγκρουσης. Δεν αναφέρεται στην τιμή του Αχιλλέα (Ο Αχιλλέας ατιμάζεται και εξευτελίζεται με το ότι του αφαιρούν τη Βρισηίδα), αλλά στην δική του (στ.175-176). Ισχυρίζεται μάλιστα ότι, εκτός από τους άλλους ήρωες, τον τιμάει και ο ίδιος ο Δίας (=Κρονίδης) – *επική ειρωνεία*. Ο Αγαμέμνονας αναγνωρίζει την ανδρεία του αντιπάλου του αλλά την αποδίδει στους θεούς (στ. 179). Η διένεξη των δύο έχει πάρει προσωπικό χαρακτήρα και είναι έντονη και αγεφύρωτη.

ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

- **Η έννοια της τιμής:** Υπέρτατη πολεμική αξία είναι η ανδρεία. Επακόλουθο της ανδρείας είναι η τιμή. Έκφραση της τιμής είναι και το γέρας (έπαθλο, βραβείο, δώρο, λάφυρο). Γι' αυτό το λόγο η διεκδίκηση της Βρισηίδας από τον Αγαμέμνονα θεωρήθηκε ως ατίμωση από τον Αχιλλέα. Έτσι ο θυμός είναι αποτέλεσμα της πληγωμένης τιμής του ήρωα.
Η προσβολή της τιμής είναι στην ουσία το υπόβαθρο της σύγκρουσης Αγαμέμνονα – Αχιλλέα. Τα λάφυρα ήταν σημαντικά όχι μόνο ως υλικά αγαθά, αλλά και ως ένδειξη τιμής σε όποιον τα αποκτούσε. Σήμαιναν ότι αναγνωριζόταν η αξία του ως πολεμιστής. Η αφαίρεσή τους ήταν προσβολή της τιμής του ήρωα. Για τον Αχιλλέα η έννοια της τιμής συνδέεται με την αξία του ως πολεμιστής, ενώ για τον Αγαμέμνονα η έννοια της τιμής συνδέεται με το κύρος που του δίνει η εξουσία του.

- **Μοίρασμα λαφύρων**
- **Το πρότυπο της ιδανικής γυναίκας στην ομηρική κοινωνία**

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ – ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

- **Προοικονομία:** στ. 129-130 (και τετραπλά ... Τροίαν), στ. 142-148 (Τώρα ... εξιλεώσεις), 184-186 (-κι εκείνην ... για να μάθεις).
- **Τυπικά επίθετα:** ο φτερόποδος ισόθεος (Πηλείδης), ο μέγας (Αγαμέμνων)
- **Επική ειρωνεία¹:** στ. 176: Ο Αγαμέμνωνας ισχυρίζεται ότι ο Δίας τον τιμά. Αγνοεί ότι ο Δίας θα πάρει σύντομα το μέρος του Αχιλλέα και θα δίνει νίκες στους Τρώες. Οι αναγνώστες το γνωρίζουμε αυτό ήδη από το προοίμιο της Ιλιάδας.
- **Αγώνας λόγων:** Πρόκειται για τους λόγους που προηγούνται της μονομαχίας δύο ηρώων. Είναι στην ουσία μονομαχία με λόγια.
- **Οικονομία έπους:** υποχώρηση του Αγαμέμνονα με όρους, απαντά ο Αχιλλέας και όχι ο Κάλχας.
- **Αντίθεση:** στ. 137-139 / **προσωποποίηση:** στ.108 (ο νους σου πάντοτε αγαπά κακά να προμαντεύει), στ.121 (ότι αλλού το δώρο μου πηγαίνει) / **μεταφορές** στ. 104, 150, 165.
- **Αφήγηση:** τριτοπρόσωπη, διάλογος (β' πρόσ.).

Ομήρου Ιλιάδα, Ραψωδία Α, στ. 189-245 Η ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ

- **Ο Αχιλλέας είναι έτοιμος να σκοτώσει τον Αγαμέμνονα (στ. 189-193)**
 - Ο Αχιλλέας αμφιταλαντεύεται αν θα πρέπει να λειτουργήσει αυθόρμητα και να ικανοποιήσει το πάθος του ή να ελέγξει την οργή του και να υποχωρήσει.
 - Στην πάλη ανάμεσα στο συναίσθημα και στη λογική αποδεικνύεται ισχυρότερο το συναίσθημα (το μέγα ζήφος έσερνε). Αν σκοτώσει τον Αγαμέμνονα περισώζει την αξιοπρέπειά του και καταξιώνεται ως ήρωας.
- **Η επιφάνεια της Αθηνάς (στ. 194-199):**
 - Η Αθηνά γίνεται αντιληπτή από τον Αχιλλέα αλλά είναι «αθώρητη στους άλλους» (στ. 199)
 - Ο Αχιλλέας ξαφνιάζεται, βρίσκεται σε αμηχανία «ξίπασθη αυτός» (στ. 200)
 - Ο Αχιλ. την αναγνωρίζει αμέσως από τη φοβερή λάμψη στα μάτια της (στ. 201)
 - Ο Αχιλλέας δεν πραγματοποιεί το φονικό όχι από δειλία, αλλά για να υπακούσει στη θεϊκή εντολή.

Ο ρόλος της επιφάνειας της θεάς Αθηνάς:

α. Μόνο ένας θεός μπορεί να σταματήσει τον Αχιλλέα και να κατευνάσει την οργή του (ο Αγαμέμνωνας έχει προσβάλλει την τιμή του μπροστά σε όλους τους Αχαιοούς).
β. Εξυπηρετεί την οικονομία του έργου → Ο Αχιλλέας δίνει τόπο στην οργή του, προβαίνει σε όρκο και αποσύρεται από τη μάχη.

- **Η αντίδραση και ο λόγος του Αχιλλέα (στ. 200-206)**
 - Αντιμετωπίζει την Αθηνά με οικειότητα → είναι αγαπητός στους θεούς.
 - Οι δυο ερωτήσεις του εκφράζουν το παράπονό του («τ' ήλθες κι εσύ;» «να ιδείς την αδικίαν;»).
 - Δηλώνει ότι ο Αγαμέμνωνας θα πληρώσει με τη ζωή του.
- **Η συμβουλή και οι υποσχέσεις της Αθηνάς (στ. 207-215)**
 - Η Αθηνά τονίζει ότι εκτελεί εντολή της Ήρας. (ιεραρχία μεταξύ των θεών)
 - Υποδεικνύει στον Αχιλλέα να μην χρησιμοποιήσει το ζήφος του.
 - Επισημαίνει την ύβρη του Αγαμέμνονα (ύβρις) και προλέγει τη μελλοντική δικαίωση του Αχιλλέα (προοικονομία).
- **Υπακοή του Αχιλλέα – Αποχώρηση της Αθηνάς (στ. 216-223)**

¹ **Επική ειρωνεία:** Εμείς, οι ακροατές, γνωρίζουμε την αλήθεια, ο ήρωας όμως την αγνοεί. Δεν γνωρίζει την τραγική θέση στην οποία βρίσκεται.

- Οι θεοί ανταποκρίνονται στις επικλήσεις αυτών που ακολουθούν τις εντολές τους: «όπου υπακούει στους θεούς κι αυτοί τον υπακούουν», στ. 219 [γνωμικό (= απόφθεγμα)] – αρχή προσφοράς και ανταπόδοσης].
- **Νέο υβριστικό ξέσπασμα του Αχιλλέα εναντίον του Αγαμέμνονα (στ. 224-233)**
 - Ο Αχιλλέας στα μάτια των συμπολεμιστών του παραμένει εκτεθειμένος, ως ηττημένος, στην αντιπαράθεση με τον Αγαμέμνονα. Προσπαθεί λοιπόν να αντισταθμίσει τις απώλειες από την υποχώρησή του, εκστομίζοντας βαριές βρισιές και κατηγορίες εναντίον του Αγαμέμνονα.
 - Στο νέο του ξέσπασμα ο Αχιλλέας φτάνει στην υπερβολή.
 - Η σιωπή και η παθητική στάση των άλλων αρχηγών ερμηνεύονται από τον Αχιλλέα ως συννεοχή (στ. 232 «τῶντι ἀχρεῖους κυβερνάς λαοφάγε βασιλέα»). Στο μέλλον θα αδιαφορεί και αυτός για την τύχη των Αχαιών (στοιχείο προοικονομίας).
- **Ο όρκος του Αχιλλέα (στ. 234-245)**
 - Ο Αχιλλέας γεμάτος αυτοπεποίθηση και βασισμένος στην απόφαση της θεάς, δίνει επίσημα μπροστά σε όλους «μέγαν ὅρκον». Ορκίζεται στο σκήπτρο του: Αν το αυτό σκήπτρο βγάλει φύλλα, τότε μόνο θα προστρέξει σε βοήθεια των Αχαιών. (σχήμα του αδύνατου). Η απόφασή του παρουσιάζεται τελεσίδικη.
 - Η προσωπική ευθύνη του ήρωα: Η Αθηνά επηρέασε τον Αχιλλέα, όμως η ευθύνη του για τις πράξεις του υπάρχει παρά την επέμβαση των θεών.
 - Στ. 241-245: προοικονομία
- **Διακύμανση συναισθημάτων του Αχιλλέα**: Οργή, αίσθημα προσβολής και αδικίας → απόφαση για άμεση εκδίκηση// ευσέβεια – υπακοή στους θεούς // προσβλητικός και επιθετικός απέναντι στον Αγαμέμνονα // όρκος → πικρία, αγανάκτηση
- **Η ύβρις του Αγαμέμνονα**:
«την αδικίαν» (στ. 204), «την ύβρη» (στ. 215): Ο Αγαμέμνονας θα πληρώσει την αδικία που διέπραξε με τις απανωτές ήττες του στρατού του (έστω και πρόσκαιρες), που θα ακολουθήσουν, σύμφωνα με το σχέδιο του Δία, για να δικαιωθεί ο Αχιλλέας. Και πάλι το σφάλμα του Αγαμέμνονα (όπως και με τον λοιμό) θα το πληρώσουν όλοι οι Αχαιοί. Ο Αχιλλέας εξάλλου θα τους θεωρήσει συνυπεύθυνους παρακάτω («αχρεῖους κυβερνάς» στ. 232).
- **Το ηρωικό ιδεώδες – Το θέμα της τιμής του ήρωα**
- **Ο όρκος του Αχιλλέα** (ιερός και απαράβατος)

ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΙΚΕΣ

- **Προοικονομία**:
 - «ότι να γίνει θέλει ιδείς αυτό που σου προλέγω (...) τρίδιπλα δώρα ατίμητα θα λάβεις (...)» (στ. 213-215)
 - «τῶντι ἀχρεῖους κυβερνάς λαοφάγε βασιλέα» (στ. 232)
 - «θ' αποζητήσουν οι Αχαιοί μια μέρα τον Πηλείδη (...) και σε θα τρώγει ο πόνος που ἀψήφησες (...) πολεμάρχον» (στ. 241-245)
- **Το σχήμα του αδύνατου**: Ένας χαρακτηριστικός τρόπος για να δείξουμε πως κάτι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί είναι να ισχυριστούμε πως αυτό θα γίνει μόνο αν παραβιαστεί η φυσική τάξη του κόσμου. Αυτός ο τρόπος έκφρασης λέγεται «σχήμα του αδύνατου». (όρκος του Αχιλλέα, Α, 234-245) Το «σχήμα του αδύνατου» χρησιμοποιείται συχνά στην νεοελληνική μας παράδοση (δημοτικά τραγούδια, λαϊκά παραμύθια).
- **Στερεότυπα επίθετα**
- **Εικόνα**: Η επιφάνεια της Αθηνάς αποτελεί μια ιδιαίτερα ζωντανή εικόνα που έχει αισθητικό-καλλιτεχνικό αποτέλεσμα στους ακροατές-αναγνώστες.